

Norbert Bolz

Das Abc der Medien

Wilhelm Fink Verlag

Норберт Больц

Абетка медіа

Київ
Академія української преси
Центр вільної преси
2015

УДК 070.1:316.77
ББК 76.0
Н82

ISBN 978-966-2123-52-4

Больц Норберт
Н82 **Абетка медіа** / За загал. ред. В. Ф. Іванов; Переклад з
нім. В. Климченка. — Київ: Академія української преси,
Центр вільної преси, 2015. — 177 с.

Бібліографічна інформація Німецької національної бібліотеки
Німецька національна бібліотека внесла цю публікацію до Ні-
мецької національної бібліографії; з детальними бібліографічними
даними можна ознайомитися в інтернеті: <http://dnb.d-nb.de>.

Всі права, зокрема щодо передруку окремих частин, фотоме-
ханічного відтворення та перекладу, застережені. Це також сто-
сується розмноження та перенесення окремих фрагментів тексту,
малюнків або фотографій будь-яким способом, наприклад через
збереження і перенесення на папір, транспаранти, плівку, стрічки,
дошки та інші носії, за винятком випадків, які однозначно перед-
бачені §§ 53 та 54 Закону «Про авторське право».

© 2007 Wilhelm Fink Verlag München
Wilhelm Fink GmbH & Co. Verlags-KG, Jühenplatz 1, D-33098
Paderborn
Internet: www.fink.de

Особлива подяка
Посольству Федеративної Республіки Німеччина
в Україні за сприяння у виданні цього посібника

ISBN 978-966-2123-52-4

© Центр вільної преси, 2015
© Академія української преси, 2015
© Климченко В., переклад з нім., 2015
© 2007 Wilhelm Fink Verlag München
Wilhelm Fink GmbH & Co. Verlags-KG, Jühenplatz 1,
D-33098 Paderborn

ЗМІСТ

Вступне слово	6
Передмова	27
1. Ультракортка історія медіа.....	32
2. Менеджмент уваги	40
3. Журналістика під знаком всесвітньої павутини (World Wide Web).....	48
4. Захопливе телебачення	54
5. Підозра у маніпуляціях.....	64
6. Функція моралізаторства.....	68
7. Споживання катастроф і тренування готовності до страху.....	74
8. Тиранія громадської думки	78
9. Політика в епоху її технічної відтворюваності	86
10. Війна як мати всіх медіа	96
11. Розвага як школа соціального інтелекту	109
12. Школа в комп'ютері	117
13. Інструмент чи іграшка?.....	125
14. Комунікація заради комунікації.....	131
15. Логістика мереж	139
Примітки	158
Література.....	171

ВСТУПНЕ СЛОВО

Нова стадія розвитку людства почалася з переважного розвитку інформаційних технологій. Тому не дивно, що питання медіа розробляють як медіазнавці-гуманітарії, так і фахівці технічної сфери. Книжка професора Берлінського технічного університету Норберта Больца присвячена загальним підходам до медіатехнологій. Не можна сказати, що зроблено якісь особливі відкриття (та це й не було завданням автора), але продемонстровано комплексний і системний підхід до сучасних медій.

І. Мелюхін зазначав, що тепер відбувається черговий етап технологічної та мирної соціальної революції – становлення інформаційного суспільства. Сучасні інформаційні та телекомунікаційні технології (ІТТ) істотно змінюють не тільки те, як ми виробляємо продукти та послуги, але й те, як проводимо дозвілля, реалізуємо свої цивільні права, виховуємо дітей [Мелюхін І. С., 1999: 7 і далі]. Використання ІТТ характеризується їх повсюдністю і швидкістю впровадження в усі сектори – у промисловість, сферу послуг, державне управління, освіту тощо. Становлення інформаційного суспільства зумовлене двома причинами – довгостроковими тенденціями економічного розвитку і технологічним прогресом. Науковець виділив такі особливості інформаційних і телекомунікаційних технологій, як: 1) те, що вони скрізь застосовуються і сприяють підвищенню продуктивності, та 2) експоненційне зростання їх технічних можливостей. Також відзначається стійке зниження співвідношення вартості та продуктивності. Був виділений термін «інформаційна індустрія» як сукупність трьох галузей: створення змісту, його розповсюдження і опрацювання. Саме від розвитку інформаційних технологій залежить не тільки технологічний, але й соціальний прогрес, економічна конкурентність країни, її місце в світовій економіці, міжнародній системі розподілу праці, здатність розвивати демократичні інститути. В основі розвитку інформаційних технологій лежать два закони, дія яких поширюється на технологічні підґрунтя інформаційного суспільства, – закони Мура і Меткалфе, названі на честь тих, хто їх уперше

сформулював. Перший закон говорить, що потужність комп'ютерних чипів подвоюється за певний період (1965 року, коли Г. Мур, один із засновників «Інтелу», вперше сформулював цю закономірність, було 12 місяців, 1975 року він переглянув свій прогноз, змінивши термін подвоєння на 24 місяці. За оцінкою Б. Гейтса, фактично термін становить 18 місяців [Фримен К., Лука Ф., 2008: 378]). Другий – що цінність мережі для користувача пропорційна до квадрата кількості вузлів з'єднання, тобто корисність підімкнення до мережі експоненційно збільшується зі зростанням елементів мережі. Але розвиток інформаційних технологій залежить уже не тільки від прогресу науково-технічної думки, але й від соціально-економічних і правових умов. І. Мелюхін зазначив, що нові інформаційні та телекомунікаційні технології впливають на: 1) розширення прав громадян шляхом надання миттєвого доступу до широкого кола інформації; 2) збільшення можливості людей брати участь у процесі ухвалення політичних рішень і стежити за діями урядів; 3) надання можливості людям стати активними виробниками інформації, а не тільки її пасивними споживачами; 4) забезпечення засобів для захисту приватного життя та анонімності особистих послань і комунікацій. Проаналізувавши західний досвід І. Мелюхін виділяє такі основні положення концепції інформаційного суспільства: 1) саме створення концепції розвитку інформаційного суспільства – необхідність, що підвищує конкурентність країни і надає громадянам можливість освіти та зайнятості в інформаційному столітті; 2) програми розвитку складає держава, але самим розвитком займається приватний сектор, тому що інформаційні технології – це ризикований бізнес; 3) держава використовує інформаційні технології для реструктуризації, підвищення ефективності роботи і відкритої інформаційної взаємодії з громадськістю; 4) відкриваються нові можливості для розвитку демократії; 5) глобальна природа інформаційного суспільства веде до узгодження національних політик на міжнародному рівні; 6) роль держави зводиться до створення адекватної законодавчої бази та адміністративного регулювання, розвитку справедливої конкуренції, вдосконалення системи освіти, координації зусиль різних суб'єктів сус-

пільства, організації міжнародної кооперації, проведення науково-дослідних робіт; 7) концепції інформаційного суспільства мають яскраво виражену соціальну спрямованість (освіта, медицина, соціальні послуги); 8) практично не приділяється увага конкретним технологіям, тобто суспільство «технологічно нейтральне», але використовує всі можливості, надані технологіями; 9) зв'язок з концепцією сталого розвитку, яка передбачає збереження балансу в системі «людина - суспільство – природа».

З погляду соціології комунікації, С. Борісньов виділяє низку об'єктивних чинників, які зумовили виникнення і розвиток нових інформаційних технологій: 1) пришвидшення темпів нагромадження інформації, яке дістало назву «інформаційного вибуху»; 2) зіткнення наслідків цього вибуху і обмежених можливостей людини сприймати та інтелектуально опрацювати інформацію, тобто «інформаційно-організаційна криза»; 3) поряд з ростом енерго- і фондоозброєності підприємств зростання потреби в «інформаційній озброєності»; 4) впровадження засобів автоматизації та інформатизації у військову сферу. Необхідно зазначити, що російський науковець замість чинників, які обумовлюють розвиток, виділив переважно наслідок цього розвитку. Також він дав означення інформаційним технологіям. На його думку, це сукупність сучасних електронних технічних засобів і програмного забезпечення, а також організації, форм і методів їх застосування в інформаційній роботі, спрямованій на ефективне використання інформаційних ресурсів у різних галузях життєдіяльності людей. Ці технології мають чотири основні компоненти: засоби, методи, форми їх застосування та організація інформаційної діяльності [Бориснѐв С. В., 2003: 154 – 155].

Варто особливо зупинитись на концепції «інформаційного вибуху». Ряд науковців [наприклад, Негодаев И. А., 1999] наводить цікаві, але неабияк переконливі цифри. Вони пишуть, що коли з початку нашої ери для подвоєння наукових знань було потрібно 1750 років, то друге подвоєння відбулося 1900 року, а третє – до 1950 року, тобто вже за 50 років, при зростанні обсягу інформації за ці півстоліття в 8 – 10 разів. При цьому незрозумілою залишається методика підрахунку, те, як він вівся. При цьому

підкреслюється, що різке зростання обсягу інформації супроводжується посиленням вимог до її якості (своєчасності, повноти, достовірності, необхідності оцінення різних варіантів рішень). Інформаційний вибух, на думку цих науковців, привів до негативних явищ, зокрема до зростання обсягу неопублікованої і невживаної інформації, проблем міжмовного обміну. Виник «інформаційний тромбоз» – лавиноподібне зростання обсягу інформації стало супроводжуватися «інформаційним голодом», викликаним фізіологічними обмеженнями людини в сприйнятті й опрацюванні інформації і труднощами у виділенні потрібної з загального інформаційного потоку. При цьому підкреслювалося, що не можна інформатизацію суспільства зводити чисто до техніко-технологічних проблем. Вона являє собою багатогранний процес, в якому техніко-технологічні, соціальні, економіко-політичні та культурні складники перебувають в органічній єдності, якісно перетворюючи буквально всі сфери суспільного та особистого життя. Тому інформатизацію суспільства слід подавати у вигляді процесу опанування інформацією як ресурсом керування і розвитку за допомогою засобів інформатики з метою створення інформаційного суспільства і на його основі подальшого прогресивного розвитку. Виділяються такі етапи цього процесу. Етап електронізації являє собою сукупність чисто технічних процесів, пов'язаних з упровадженням напівпровідників. На етапі комп'ютеризації відбувається поширення новітніх комунікаційних технічних засобів, формується технічна база інформатизації. Етап власне інформатизації – за своєю суттю соціотехнічний і соціокультурний процес виробництва і використання інформації в інтересах людини і суспільства в цілому. Сам процес інформатизації охоплює три взаємопов'язаних складники: медіатизацію – процес вдосконалення засобів збору, зберігання і розповсюдження інформації; комп'ютеризацію – процес удосконалення засобів пошуку та опрацювання інформації; інтелектуалізацію – процес розвитку здатності сприймати і породжувати інформацію, тобто підвищувати інтелектуальний потенціал суспільства, зокрема використовувати штучний інтелект. Інформатизацію суспільства слід трактувати як якісне вдосконалення за допомогою

сучасних інформаційно-технічних засобів когнітивних соціальних структур і процесів. Інформатизація повинна бути органічно пов'язана з процесами соціальної інтелектуалізації, що сприяє суттєвому підвищенню творчого потенціалу особистості та її інформаційного середовища. На думку І. Негодаєва, поєднання інформаційної технології з іншими факторами (ринковими силами, соціальним середовищем, стратегією керування) породило низку так званих «інформаційних тенденцій», які визначають подальший розвиток інформаційної технології. Перша тенденція – зростання значущості інформаційного продукту. У вигляді програмних засобів, баз даних і служб експертного забезпечення інформаційний продукт набуває стратегічного значення проти таких характеристик засобів, як обчислювальна потужність, пам'ять або пропускна здатність. Друга тенденція – вдосконалення здатності взаємодії людини і комп'ютера. Третя тенденція – ліквідація проміжних ланок, що являє собою неминучий наслідок вдосконалення процесу обміну інформаційним продуктом. Четверта тенденція – глобалізація ринку споживчої продукції інформаційної технології. П'ята тенденція – конвергенція як кінцевий результат описаних вище чотирьох тенденцій. Зникають відмінності між виробами та послугами, інформаційним продуктом і засобами, використанням їх у побуті та для ділових цілей, інформацією і розвагою, а також між окремими режимами роботи, такими, як передавання звукових, цифрових і відеосигналів. Найвищий ступінь розвитку інформаційної технології на сучасному етапі науково-технічного прогресу, на думку науковця, – створення систем штучного інтелекту. Розвиток демократії створює сприятливий соціальний клімат для інформатизації. Інформатизацію можна назвати супутником сучасної демократії, вона неможлива без подальшої демократизації. Інформатизація суспільства, що розуміється як розвиток за допомогою інформаційних засобів пізнавальних соціальних структур і процесів, повинна перебувати в органічній єдності з процесами соціальної інтелектуалізації, істотним підвищенням творчого потенціалу особистості [Негодаев І. А., 1999].

Технології починають грати все більшу роль у сучасному суспільстві. Ряд науковців вважають, що відбувається зміна співвідношення порівняльного значення грошей і технологій, тобто поява та поширення інформаційних технологій взагалі і метатехнологій зокрема кардинально знижує значення фінансових ресурсів з погляду конкурентності товариств і корпорацій: якщо раніше вони були головним джерелом і втіленням ринкового могутності, то тепер стають лише його наслідком. Головним джерелом ринкової сили все більшою мірою стає інтелект, втілений в організаційних структурах дослідницьких і ринкових корпорацій, що створюють метатехнології й утримують контроль над ними. Вони вважають, що з виникненням інформаційного суспільства гроші починають втрачати своє значення. Причина в тому, що власність на інформаційні та, особливо, на метатехнології взагалі, з чисто технологічних причин, органічно невідчужувана від їх власника, створює і підтримує їх інтелект. Ці технології, як і здатність до інтелектуальної, творчої праці, на відміну від праці рутинної, неможливо продати; продажу піддається лише доступ до них і право на їх використання [Практика..., 2000].

Науковці виділяють два основні теоретико-методологічні підходи до поняття «інформатизація суспільства»: технократичний – коли інформаційні технології – спосіб підвищення продуктивності праці, а їх використання здебільшого обмежується сферою виробництва і керування; і гуманітарний – де ці технології розглядаються як важливий складник людського існування, який має значення не тільки для виробництва, але й для соціальної сфери [Ковалевський В. О.].

Український науковець А. Колодюк спробував проаналізувати природу інформаційно-комунікаційних технологій. Він зазначив, що вони виступають ключовим фактором інформаційного устрою, обумовлюють економічний розвиток [Колодюк А. В., 2004: 50 і далі]. При правильному використанні можливостей інформаційних технологій, вони стають потужним фактором економічного розвитку і демократизації суспільних процесів. Але водночас вони створюють новий розподіл між країнами і регіонами. Ті, хто не усвідомив важливість розвитку та

застосування цих технологій, ризикують опинитися позаду глобального процесу. Інформаційно-комунікаційні технології та глобальні інформаційні системи створюють інформаційне середовище, де практично нема державних кордонів, обмеження на поширення інформації, її розміщення і отримання. Для перетворення інформаційно-комунікаційних технологій в дієвий інструмент розвитку, на думку українського дослідника, кожна країна повинна вжити низки заходів: 1) сприяти розвиткові інформаційно-технологічних галузей промисловості, особливо індустрії програмного та технологічного забезпечення, інформаційної індустрії, тобто контентного забезпечення; 2) використовувати інформаційно-комунікаційні технології в різних секторах на універсальній основі (в т.ч. для модернізації та комп'ютеризації індустріальних виробництв та організацій соціального забезпечення); 3) інвестувати в розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. У політиці А. Колодюк зазначає, що інформаційно-комунікаційні технології забезпечують на динамічній основі багатофункціональність політичного життя, що відбувається, зокрема, через розширення політичної участі населення, політичної інтеграції суспільства, роз'яснення реформаторських зусиль, цілеспрямований відбір необхідної інформації, системне моделювання політичної реальності. Але інформаційно-комунікаційні технології мають подвійну природу: з одного боку, вони відкривають нові можливості для розвитку демократії, з другого – несуть загрозу жорсткого інформаційного контролю за суспільством і свідомістю людини, зокрема, через розширення впливу технологій, зорієнтованих на підсвідомість людини. Симбіоз трьох факторів – інформації, знань та інформаційно-комунікаційних технологій – визначає існування глобальної моделі «Інформаційно-комунікаційної технології для розвитку», яку асоціюють з практичним використанням ресурсів інформаційного суспільства для розв'язання практичних проблем держав, регіонів, громадян. Значну проблему становить інформаційне розшарування, яке А. Колодюк пов'язує з такими факторами: 1) практичною неготовністю населення до життєдіяльності в умовах інформаційного суспільства; 2) недостатнім рівнем інформаційної свідомості громадян; 3) браком про-

паганди розвитку інформаційного суспільства; 4) браком державної політики щодо стратегічного та інституційного забезпечення процесів розвитку інформаційного суспільства; 5) браком консолідації всіх секторів суспільства; 6) низьким рівнем усвідомлення необхідності прогресивних перетворень і браком практичних дій з боку політичної еліти. Для подолання цієї проблеми пропонується: 1) сформувати національну стратегію розвитку інформаційного суспільства, сприятливе законодавче та інституційне середовище; 2) створити сприятливі умови для розвитку регіонального та міжнародного партнерства, інтеграції в міжнародні структури та мережі; 3) сконцентрувати зусилля держави і суспільства для створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів з урахуванням національних, світоглядних, політичних, економічних, мовних, культурних, релігійних та інших аспектів розвитку країни; 4) створити необхідний інвестиційний клімат; 5) забезпечити потенційну можливість універсального доступу населення до інформаційно-комунікаційних технологій і сучасних освітніх ресурсів; 6) сприяти збільшенню різноманітності, якості та кількості послуг населенню та бізнесу, надаваних на основі інформаційно-комунікаційних технологій; 7) забезпечити можливість здобуття знань, умінь і навичок при використанні інформаційно-комунікаційних технологій; 8) створити систему мотивації впровадження і бажання використовувати інформаційно-комунікаційні технології для формування широкого попиту на них у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

Багато питань виникає у зв'язку з розвитком інтернету. Ряд науковців досліджував вплив нового медіума на суспільство. М. Кастельс пов'язував появу інтернету як нового комунікаційного середовища зі спірними заявами про зростання нових моделей соціальної взаємодії [Кастельс М., 2007: 116 і далі]. Він так описує позиції сторін: з одного боку, формування віртуальних спільнот, які базуються на онлайнівій комунікації, підноситься як кульмінація історичного процесу розділення місцеперебування та комунікабельності при формуванні спільнот, з другого – критики інтернету говорять про такі його наслідки, як соціальна ізоляція, крах соціального спілкуван-

ня і сімейного життя, тому що за допомогою інтернету безликі індивіди вступають у хаотичне спілкування, відмовляючись від міжособистісного спілкування в реальних ситуаціях. При цьому часто соціальний обмін ґрунтується на фальшивих ідентичностях і рольовій грі. М. Кастельс вважає, що це безрезультатна дискусія, яка закінчилася крахом через три обмеження. По-перше, вона почалася перед широким розповсюдженням інтернету й, отже, ґрунтувалася на спостереженнях за першими користувачами; по-друге, вона розвивалася, коли не було значного обсягу надійних досліджень щодо проблеми; по-третє, вона побудована на спрощених та оманливих уявленнях про ідеологічне протистояння гармонійної громади ідеалізованого минулого і відчужене існування самотнього ні-громадянина (людини мережі), який часто в суспільній свідомості асоціюється з стереотипом комп'ютерного фаната. М. Кастельс відзначає також те, що молодь, зайнята інтернет-подорожами, менше часу приділяє телебаченню. Інтернет – комунікаційне середовище з власною логікою і власною мовою. Він не прив'язаний до певної зони культурного вираження, а проходить через усі подібні зони. За М. Кастельсом, спілкування в інтернеті зазвичай проходить у рамках соціальної діяльності, не ізольованої світом рольової гри і фальшивих ідентичностей. До того ж пріоритетне в інтернеті, на думку науковця, спілкування, а не розваги. Для інтернету характерні відкриті джерела, вільні публікації, децентралізоване мовлення, випадкова взаємодія, цілеспрямоване спілкування й спільна творчість. М. Кастельс поділяє думку Р. Паркера і К. Джордана про виникнення нової комунікаційної моделі, по суті, нової культури через одночасні напрацювання п'яти процесів: інтеграції, тобто об'єднання художніх форм і технологій в гібридній формі висловлювання; інтерактивності, тобто здатності користувача маніпулювати і впливати на систему зв'язку, а також спілкуватися з іншими за допомогою цієї системи; гіпермедіа, тобто з'єднання окремих елементів системи зв'язку між собою; занурення, тобто імітації тривимірного середовища; наративного, тобто естетичних і формальних стратегій, які приводять до виникнення нелінійних форм оповідань і медіапрезентацій. М. Кастельс вважає, що інтернет робить можливим різно-

рідну конфігурацію робочих просторів. Це не обов'язкове перенесення робочого місця додому. Але багато працюють удома на додаток до звичайного робочого місця. Тобто створюється новий мобільний простір, і то не тільки роботи, але й повсякденної діяльності (наприклад, телебанкінг і телешопінг).

Є. Журавльова розглянула поняття «інформаційного вибуху», «інформаційної кризи» і «інформаційної революції», якими оперують багато дослідників сучасного стану суспільства [Журавлева Е.Ю., 2002: 36 і далі]. Вона зазначила, що «вибух» – явище раптове і короткочасне, а сьогоднішня ситуація триває достатній час, «криза» відображає тільки негативні моменти, а «революція» свідчить про докорінні зміни в процесі опрацювання інформації. Вона не замикається у вузьких рамках комп'ютерної комунікації та інформаційного процесу, належить не тільки до сфери високотехнічних процесів і біотехніки, але й до сфери лінгвістики, економіки, освіти. На думку дослідниці, безперервне зростання використання та накопичення інформації стимулює розвиток і вдосконалення технологій експлуатації інформаційних ресурсів, накопичення та розповсюдження інформації. Саме їх вона називає інформаційними технологіями. При цьому важлива проблема інформатизації суспільства. Вона має не тільки технологічний, але й соціокультурний характер, бо полягає не просто в переході до безпаперової інформатики, а й у розв'язанні проблеми глобального доступу до знань. Під інформатизацією Є. Журавльова розуміє процес автоматизації виробництва, представлення, опрацювання, передавання та розповсюдження інформації при організаційній ролі в цьому процесі людини. Тут, у виробничій діяльності, відбувається перерозподіл зусиль людини з фізичної сфери у психічну. Поняття «інформатизації» ширше, ніж «комп'ютеризація», під якою розуміється процес інформатизації на основі використання комп'ютерних технологій. На думку Є. Журавльової, завдання надання інформації в комп'ютерних системах розв'язується на трьох рівнях: 1) технічному – реалізовується складна функціональна архітектура, забезпечується швидкодія, пам'ять тощо; 2) програмному – створюються програми як сполучна ланка між комп'ютером і людиною; 3) кон-

цептуальному – виробляються основні теоретичні концепції і сценарії, забезпечується система ціннісної орієнтації та ідеалів, проявляється стратегічна лінія поведінки користувачів і програмістів, спрямування їх діяльності. Як ідеологи тут виступають розробники програмного забезпечення. Є. Журавльова, узагальнюючи погляди ряду науковців, констатує наявність в інформаційного століття двох основних рис: 1) глобальної системи, що працює за допомогою сателітів (периферії) і комп'ютерної системи комунікації, при тому що кожен локальний інцидент буде впливати на систему в цілому; 2) способу мислення, при якому вся земна куля сприймається як один розум і самокероване тіло. При цьому проводяться паралелі між будовою нервової системи або мозку людини і організацією мережі. Тут проглядається тенденція до олюднення комп'ютера. Передбачається, що глобальна комп'ютерна мережа, тобто інтернет, володіє такими властивостями, як унікальність, наднаціональність, відкритість, нелінійність, складність, інтегрованість, універсальність. Також варто відзначити практичну миттєвість трансляції, складування і копіювання інформації. При цьому середовище інтернету – це не тільки пов'язані в мережу комп'ютери, а насамперед взаємодійні в цьому середовищі люди з продуктами своєї активності. Людська активність в інтернеті, на думку Є. Журавльової, підпорядкована задоволенню трьох основних потреб: комунікативної, пізнавальної та ігрової.

Л. Анпілогова означила інформатизацію як організований соціально-економічний і науково-технічний процес створення оптимальних умов для задоволення інформаційних потреб і реалізації прав громадян, різних органів влади, організацій, громадських об'єднань на основі формування і використання інформаційних ресурсів [Анпілогова Л. В., 2006: 148 і далі]. При цьому вона особливу увагу приділяла засобам інформаційної підтримки процесу інформатизації, а саме таким напрямкам: фундаменталізації інформації на всіх її рівнях і суттєво ширшому розвитку системи мас-медіа; реалізації концепції діяльності мас-медіа, орієнтованої на нові умови інформаційного суспільства; широкому використанню засобів мас-медіа, які забезпечують формування

творчого потенціалу особистості; підвищенню доступності здобуття якісних знань шляхом розвитку систем сучасних інформаційних і телекомунікаційних технологій; інструментально-технологічному напрямкові, що охоплює завдання використання нових можливостей засобів інформатики та інформаційних технологій для підвищення ефективності системи інформації; змістовного напрямку, що охоплює завдання формування нового змісту інформаційного процесу тощо. Л. Анпілогова на основі узагальнення поглядів М. Кастельса, К. Коліна, Л. Куракова, Е. Лебедева, І. Мелюхіна, І. Юзвішіна виділила завдання, які потрібно розв'язувати при змістовному розвитку процесу інформатизації: 1) підготування фахівців для професійної діяльності в інформаційній сфері суспільства: а) необхідне розуміння соціальної та економічної значущості цієї проблеми для подальшого розвитку суспільства; б) оснащеність системи підготування фахівців сучасними інформаційно-телекомунікаційними технологіями; в) підготовленість фахівців до використання сучасних і перспективних засобів інформатики; 2) формування в суспільстві нової інформаційної культури, основні фактори розвитку якої: а) система освіти, що визначає загальний рівень інтелектуального розвитку людей, їхніх матеріальних і духовних потреб; б) інформаційна інфраструктура суспільства, що дозволяє людям отримувати, передавати і використовувати необхідну їм інформацію, оперативно підтримувати інформаційні комунікації; в) демократизація суспільства, що забезпечує правові гарантії людям з доступу до необхідної їм інформації, розвиток засобів масового інформування населення; г) розвиток економіки країни, від якої залежать можливості людей в отриманні інформації, а також придбання і використання сучасних засобів інформаційної техніки; 3) фундаменталізація інформаційного процесу за рахунок його істотно більшої інформаційної орієнтації та вивчення фундаментальних основ інформатики; 4) формування в людей нового, інформаційного світогляду, цілісної інформаційної картини світу, розуміння ними інформаційних основ процесів керування в живій природі, суспільстві та техніці; 5) забезпечення тісного зв'язку інформаційних процесів з екобезпечним, стійким розвитком

суспільства; 6) формування державної політики країни в галузі інформатизації мас-медіа; 7) створення Концепції формування і розвитку єдиного інформаційного простору; 8) створення Концепції інформаційної безпеки країни тощо. Як бачимо, наявне стійке переконання дослідниці про переважний вплив держави на формування інформаційного суспільства. При цьому недостатньо уваги приділяється ролі приватного сектора, який здебільшого займається технологічними розробками і, отже, практично забезпечує перехід до нових умов існування.

Інший науковець, С. Парінов, зазначив, що стрімкий розвиток глобальної комп'ютерної мережі інтернет та освоєння людьми її можливостей приводить, зокрема, до виникнення нових видів суспільних відносин і організаційних структур. Приклад цього – «онлайнова спільнота», що являє собою групу осіб, які, перебуваючи в стані взаємозалежності одне від одного, координують і узгоджують свою спільну діяльність за допомогою інтернет-технологій. Принципова особливість онлайн-спільнот полягає в тому, що використання інтернет-технологій в процесі спільної діяльності людей дозволяє більшою мірою, ніж раніше, її регулювати на основі прямих інформаційних обмінів і взаємодій між усіма членами спільноти. Процеси впровадження інформаційно-комп'ютерних технологій у соціально-економічну діяльність супроводжуються появою нових моделей бізнесу (принципи менеджменту 5-го покоління Ч. Севеджа, «інформаційне партнерство», електронний бізнес). При цьому мережеві зміни, що відбуваються в останні роки у внутрішньому середовищі традиційних ієрархічних фірм та організацій, С. Парінов характеризує так: одна з основних відмінностей мережевої форми організації від традиційної полягає в етичних або ціннісних орієнтаціях її учасників; центральний елемент – «дух доброї волі» (spirit of goodwill), який означає використання «голосу» замість «сили» для розв'язання проблем, а також високий рівень довіри між учасниками; норми взаємності лежать в основі мережевої організації (у відносинах між учасниками переважають почуття взаємних зобов'язань і відповідальності, а не бажання дістати вигоду); члени мережевої організації становлять «моральну спільноту», в якій передбачається

довірча поведінка, розуміння нормативних стандартів, а опортунізм вирішений наперед. Принципова відмінність онлайнової спільноти як «розширеної форми» (Ф. Гайек) суспільних відносин від її попередниць (ринкової та індустріальної форм) – домінування в її середовищі прямих інформаційних взаємодій між людьми. Хоча інформаційні взаємодії між учасниками економічної системи існували завжди, але раніше їх розглядали й описували термінами попередніх моделей «економічного світу» (як товарні відносини учасників ринку або відносини типу «начальник-підлеглий» в ієрархічних структурах). Сучасні зміни в соціально-економічному просторі, що відбуваються під впливом розвитку інтернет-технологій, вимагають більшої уваги дослідників до інформаційних взаємодій агентів економічної системи [Паринов С. І., 2000].

Білоруський науковець М. Дорошевич вважає, що специфіка цього етапу соціальної еволюції така: інформація і знання стають основними факторами розвитку суспільства; збільшується частка інформаційно-комунікаційних технологій у ВВП, створюється повноцінний ринок інформаційних ресурсів і знань; з'являються нові форми соціально-економічної діяльності (телемедицина, дистанційна освіта, дистанційна робота, електронна торгівля, електронний консалтинг, інші сфери електронних послуг) тощо. Ці явища визначають основні тенденції трансформації соціально-політичної сфери, які проявляються в складанні саморегульовного глобального інформаційного простору, що забезпечує всім членам суспільства вільний доступ до світових інформаційних ресурсів, їх ефективну інформаційну взаємодію, а також задоволення їх потреб в інформаційних продуктах і послугах; створенні системи ефективної взаємодії органів влади і населення за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій (реалізація концепцій «електронного уряду» і «електронної демократії»). У сфері інформаційних технологій, як і в будь-якій сфері соціальної активності, існують чотири види обмежувальних факторів: закони, ринок, норми моралі та архітектура. При цьому архітектура мережі, технологічні розв'язання для ІКТ в цьому сенсі визначальні. Іншими словами, технологічні розв'язання завдань, які ставить уряд, мо-

жуть, своєю чергою, впливати на зміст цих завдань. При цьому процес розроблення сайту електронного уряду стає не тільки технічним, а й політичним завданням [Дорошевич М. В.].

На думку авторів «Короткого оксфордського політичного словника» головний вплив інтернету на політику полягає, мабуть, у збільшенні прозорості. Також багато урядів реалізують політику, спрямовану на те, щоб громадяни більшу частину своїх справ з державою розв'язували через інтернет. Хоча, звичайно, інтернет надає дешевий і доступний майданчик для екстремістських партій, терористів і педофілів [Короткий ..., 2005: 271].

На роль держави в розвитку інформаційного суспільства вказували О. Волокітін та І. Курносов. Вони справедливо вказали, що інформаційно-телекомунікаційна інфраструктура сьогодні перетворилася в ключовий фактор конкурентності країни, від її потенціалу залежить місце країни в світовій спільноті [Волокітін А. В., Курносов І. Н., 2000: 8 і далі]. Вони сформулювали основні завдання держави у сфері інформатизації та формування інформаційного суспільства: створення умов розвитку і зростання інформаційного сектора національної економіки; підтримка інноваційних проектів створення та розвитку систем інформатизації в пріоритетних галузях інформатизації; забезпечення інформаційної безпеки та захисту інформації; забезпечення рівноправної участі в міжнародному поділі праці; розвиток правової бази інформатизації. Реальне економічне зростання може бути забезпечене насамперед шляхом залучення інвестицій приватного сектора, створення збалансованого конкурентного середовища та розвитку інформаційної інфраструктури ринку інформаційно-телекомунікаційних технологій. Необхідно активно брати участь у розвитку систем електронної торгівлі. Вони важливі не тільки як додатки ІТТ, а й сприяють розвиткові торгівлі в цілому. Ще один ефективний засіб державного впливу на ринок ІТТ – підтримка робіт із стандартизації ІТТ, що проводить приватний сектор на національному та міжнародному рівнях. Слід підвищити рівень сприйняття цих технологій людьми, використовувати різні форми для підвищення комп'ютерної грамотності населення, його інформованос-

ті про можливості та ресурси інтернету, освоєння переваг мережевого інформаційного обміну в різних галузях діяльності людини. Для цього учні та соціально незахищені верстви населення й інваліди повинні дістати змогу працювати в мережі в мінімальному гарантованому обсязі за прийнятними цінами, незалежно від соціального стану, географічної віддаленості, віку тощо. Це справедливо названо завданням великої соціальної значущості.

Але використання інтернету має і низку негативних наслідків. Наприклад, несанкціоноване використання персональних даних. Тут необхідно застосовувати жорсткі правила. Прикладом можуть служити основні принципи, ухвалені 1980 року Організацією з економічного співробітництва та розвитку, які називають «Кодексом поведіння з інформацією»: обмеження збору персональних даних (збір тільки необхідної інформації); отримання відомостей безпосередньо від того суб'єкта, якого вони стосуються, ставлячи його до відома про мету збору інформації; використання інформації тільки з заявленою метою; забезпечення суб'єктові можливості доступу до інформації про себе й дотримання права виправлення помилок [Тапскотт Д., 1999: 334].

А. Чернов називає такі загрози як виниклий цифровий розрив між країнами і в рамках окремої держави, дотримання свободи слова, захист інтересів етнічних меншин і молодого покоління, збереження національної мови та культурної спадщини в нових умовах, протистояння культурній експансії інших країн, охорона інтелектуальної власності, боротьба з комп'ютерними і високотехнологічними злочинами, а також питання цензури в глобальних комп'ютерних мережах [Чернов А. А., 2003].

Інтернет докорінно перетворює життя. Б. Гейтс зазначив, що термін «інформаційна магістраль» невдалий. Більше годиться для позначення майбутніх змін поняття «універсальний ринок» (ultimate market). «Ринки, де торгують усім, – від будматеріалів до дерев'яних молотків для гри в кулі – фундамент людського суспільства, і я вважаю, що цей новий ринок зрештою стане центральним універмагом усього світу. Саме там ми, істоти суспільні, будемо торгувати, торгуватися, вкладати гроші, підбирати персонал, сперечатися, знайомитися і просто «штов-

хатися». Так що при словах «інформаційна магістраль» не думайте про дорогу, а уявіть ринок або біржу. На цьому ринку будуть представлені всі види людської діяльності – від мільярдних угод до флірту. Покупки будуть оплачуватися грошима в цифровій формі, а не готівкою. Але головне, в ролі загального еквівалента виступатимуть не тільки гроші, але й різноманітна цифрова інформація [Гейтс Б.]. Природно, такі зміни зачеплять не тільки спосіб життя, а й свідомість.

Найважливіша сторона розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій та транспортних комунікацій, на думку О. Хоца, – процес взаємного проникнення культур, який, особливо наприкінці ХХ ст., набув загального характеру. Завдяки мас-медіа почалася інтервенція американської масової культури, а також авторитетних культурних стандартів Європи і деяких азійських регіонів у духовно-культурний простір усього світу. Але інформаційна революція несе в собі дві тенденції: з одного боку, змінює традиційний уклад життя людини, з другого – стимулює адаптаційні захисні механізми місцевих культур. Інший аспект її впливу на культурні процеси – це ствердження міста як домінуючого типу населеного пункту та міської культури як домінуючого типу культури. Інформаційна революція дає потужний імпульс до урбанізації. Аналізуючи її вплив на індивіда, О. Хоц доходить висновку, що це виразилося насамперед у зростанні його інтелектуальної та поведінкової автономії [Хоц А. Ю., 2001: 14].

Ряд науковців виділяють примітні риси інформаційного суспільства: буде розв'язана проблема інформаційної кризи, тобто суперечність між інформаційною лавиною і інформаційним голодом; забезпечений пріоритет інформації проти інших ресурсів; головною формою розвитку стане інформаційна економіка; в основу суспільства будуть закладені автоматизовані генерація, зберігання, опрацювання і використання знань за допомогою новітньої інформаційної техніки і технології; інформаційна технологія набуває глобального характеру, охоплюючи всі сфери соціальної діяльності людини; формується інформаційна єдність усієї людської цивілізації; за допомогою засобів інформатики будуть реалізовані вільний

доступ кожної людини до інформаційних ресурсів усієї цивілізації, гуманістичні принципи керування суспільством і впливом на навколишнє середовище. Крім позитивних моментів, прогноуються і небезпечні тенденції: все більший вплив на суспільство мас-медіа; інформаційні технології можуть зруйнувати приватне життя людей і організацій; існує проблема відбору якісної і достовірної інформації; багатьом людям буде важко адаптуватися до середовища інформаційного суспільства. Існує небезпека розриву між «інформаційною елітою» (людьми, що займаються розробленням інформаційних технологій) і споживачами [Лахмотова О. В.].

В. Ємелін зробив аналіз глобальної мережі, як ключову категорію її використовуючи поняття «ризому». Цей термін запозичили Ж. Дельоз і Ф. Гваттарі з ботаніки, де він означає певну будову кореневої системи, коли нема центрального стрижневого кореня, а є безліч хаотично переплетених, періодично вмирущих і відновлюваних, непередбачуваних у своєму розвитку пагонів. Розроблена в працях французьких філософів надалі ця категорія набула широкого розповсюдження і стала однією з найважливіших у постструктуралізмі. У найширшому сенсі «ризом» може служити образом постмодерного світу, в якому нема централізації, упорядкованості та симетрії. В. Ємелін розглядає стосовно інтернету всі виділені Дельозом і Гваттарі принципи організації ризоми-кореневища, а саме: зв'язок і гетерогенність, множинність, незначущість розриву, картографію та декалькоманію. Розкриваючи сутність зазначених принципів, він стверджує, що інтернет – це ризом. Зрозуміти онтологію інтернету важливо не тільки з метою ілюстрації релевантності постмодерністських ідей для інтерпретації інформаційних технологій, а й для того, щоб показати, як його ризоморфна конструкція впливає на соціальні відносини, які виростають навколо глобальної мережі, й врешті сприяє формуванню кіберкультури – специфічної форми культури інформаційного суспільства. В. Ємелін розглядає низку інтелектуальних течій, чие виникнення викликав розвиток комп'ютерних і мережевих технологій, а також аналізує ступінь впливу їх ідеології на формування кіберкультури. Першим рухом, у поглядах якого

сплелися різного роду маргінальні інтенції з вірою в безмежні можливості комп'ютерної техніки в плані реалізації індивідуальної свободи, став рух хакерів. Хакерська субкультура з гаслом «Інформація повинна бути вільна» надалі послужила основою для руху кіберпанків, у якому найпоказовіше злилися технологічні, культурні, філософські та естетичні аспекти інформаційної революції. Проти хакерського руху, кіберпанк – глибше і багатоаспектніше явище в кіберкультурі. Його не слід розглядати тільки як один з молодіжних альтернативних рухів, подібних до хіпі або панків, так само як і ототожнювати з однойменним напрямком у науковій фантастиці, де на передній план виводиться проблема взаємопроникнення людського і технологічного. Кіберпанк, на думку автора, буде правильніше розуміти як стиль життя, в якому особливе місце займають віртуальна реальність, а доступ до неї не повинен бути обмежений ніякими інститутами влади. Появившись у кіберпанківських романах і фільмах, цей стиль, завдяки вдосконаленню комп'ютерних і мережевих технологій, багато в чому втілюється в реальність сьогодення. Так, усе більше користувачів виявляються охоплені павутиною глобальної мережі і, як наслідок, залучаються до специфічної взаємодії як між людиною та інтернетом, так і між самими індивідами, у відносинах яких мережа починає грати не тільки роль посередника, але й стає невіддільним складником, що уможливає сам факт спілкування і визначає його стиль. У телекомунікаційному середовищі всесвітньої павутини починають діяти особливі правила поведінки, етичні принципи, форми спілкування тощо, відмінні від тих, що наповнюють реальне життя в суспільстві. Багато в чому ці настанови виробили рухи гакерів і кіберпанків, але сьогодні, зважаючи на зростання ролі комп'ютерної мережі в життєдіяльності людей, вони перестають бути вираженням поглядів якихось локальних груп і течій, і набувають іншого якісного статусу. На думку В. Ємеліна, в сучасному інтернеті знаходять адекватне втілення кіберпанківські принципи, що проголошують необмежену свободу доступу до інформації, яка ґрунтується на неприпустимості створення інформаційних бар'єрів і фільтрів, введення цензури чи інших державних регламентних обмежень, а

також підпорядкування кіберпростору єдиному центру. Сукупність ідей, відповідних описаному стану справ, В. Ємелін пропонує називати мережевим лібералізмом, під яким розуміє неформальну ідеологію, віртуально стає в кіберпросторі глобальної мережі, головний лейтмотив якої – максимальне обмеження втручання інститутів влади в процес циркуляції інформаційних потоків. Мережевий лібералізм – це свого роду соціальна, політична, економічна і етична імплікація тих основоположних, онтологічних принципів устрою глобальної мережі, які були охарактеризовані вище як ризоморфність. Саме в тому, що інтернет за своєю природою ризома, вбачається фундамент лібертаріанської ідеології, тобто між фізичною будовою глобальної мережі та зростаючими навколо неї соціокультурними явищами утверджується безпосередній зв'язок – без ризоморфності інтернету не був би можливий мережевий лібералізм. Розглядаючи сутність інтернет-тексту, робиться висновок, що йдеться про виникнення принципово нової форми організації текстового простору у віртуальному середовищі глобальної мережі, де на зміну одновимірному текстові приходить багатовимірний електронний гіпертекст. Останній ґрунтується на можливості миттєвого переходу від одного обсягу інформації до іншого в усіх забезпечених посиланнями місцях, до того ж наділені подібними посиланнями можуть бути будь-які довільно вибрані місця текстів. Розглядаючи в цьому зв'язку текстові простори з погляду номадології Дельоза і Ґваттарі, В. Ємелін висловлює думку, що постґутенберґів всесвіт подібний до безкрайнього степу кочівників, а галактика Ґутенберґа – розкресленої межами, стінами і дорогами території осілих народів. Створені в гіпертекстовому форматі наративи особливим чином конструюють, а точніше деконструюють текстові структури та способи їх прочитання: від територіально обмеженої і лінійно вибудованої книжки ми переходимо до номадично ризоморфних детериторіалізованих інформаційних систем. Отже, розвиваються межі текстового наративу, що робить інтернет найяскравішим втіленням ідеї інтертекстуальності, бо всі її ознаки – цитатність, децентрованість, безмежність, деперсоналізація автора

– невіднятні характеристики текстового середовища мережі [Смелін В.].

В цілому, на сучасному етапі розвитку суспільства інформаційні технології відіграють провідну роль. Один час була небезпека монополізації цих технологій і перетворення з їх допомогою суспільства в контрольовану систему. Але завдяки бурхливому розвитку цих технологій, конкуренції в бізнесовому середовищі при їх винайденні, виробництві та впровадженні, потужних зазвичай медійних засобів контролю, демократичним традиціям у країнах, які стали піонерами в галузі розвитку таких технологій, небезпека реалізації орвеллівських антиутопій переважно подолана. Інформаційно-комунікаційні технології докорінно змінили життя людини. Виробнича діяльність, освіта, охорона здоров'я, сфера особистого життя – все зазнало корінних змін внаслідок впровадження комп'ютерів і впливу інтернету. Виниклі небезпеки і труднощі не мають фатального характеру і долаються при подальшому розвитку технологій. Важливий момент – фактична некерованість інтернетом, який, отже, служить вільним майданчиком спілкування, незалежно від кордонів, національно-демографічних і світоглядних відмінностей.

Валерій Іванов,
докт. філол. наук, проф.

ПЕРЕДМОВА

Світ плоский, маленький, порожній і бездонний. Це твердження може бути несподіване для того, хто думає, що він неймовірно складний. І дійсно, в останні десятиліття ми звикли до того, що для описання світу науковці пропонують нам такі терміни, як хаос, динамічна рівновага, фрактал, комплексність, динамічна система, невідзначеність і невпевненість. З наукового погляду, всі ці поняття цілком раціональні. Проте наше повсякденне життя функціонує тому, що воно функціонує набагато простіше — і про це науковці здогадалися вже давно.

Світ

— *плоский*. Ця теза ґрунтується на двох спостереженнях. Томас Фрідмен, якому ми завдячуємо появою розповсюдженої формули «The World is Flat» (Світ плоский), хотів описати цим ефекти глобалізації, бо саме вона означає, що завдяки інтернет-лінкам географічний вимір світу втрачає свою роль. Наприклад, кол-центр, відповідальний за мій рейс до Франкфурта, розташований у Бангалорі. І по-друге, глобалізація означає дигіталізацію, мобілізацію і змережування комунікації. Світ комунікації — це гігантський інтерфейс, на якому вже немає привілейованих місць і в якому всі ієрархії стали плоскими.

Світ

— *маленький*. У цьому зв'язку соціологи говорять про «six degrees of separation» або феномен «small world». Ще у 60-х роках знамениті експерименти Стенлі Мілгрема показали, що світ маленький. Якщо дослідити довжину шляху, який через особисті контакти поєднує двох довільно обраних людей, то це будуть у середньому п'ять або шість «рукостискань»; мене і будь-яку людину у світі розділяють зазвичай не більш ніж шість особистих зна-

йомств. Це ефект мережі, детальніше описаний в останньому розділі цієї книжки.

Світ

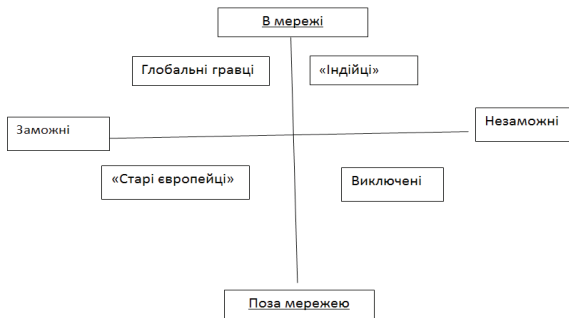
— *порожній*. Наш життєвий світ можна розкласти на велику кількість факторів, які досить умовно поєднані між собою. Загалом існує, звичайно ж, незліченна кількість змінних величин, що можуть впливати одна на одну, проте в кожній конкретній життєвій ситуації завжди буде обмежена кількість таких, які для нас визначальні. Тому ми матимемо достатньо точну картину дійсності і в тому разі, коли зосередимо свій погляд лише на невеликому фрагменті всіх можливих взаємозв'язків. Можна спостерігати поведінку всієї системи, не зосереджуючись на її окремих деталях, і можна описати (короткотермінову) поведінку підсистем, не торкаючись їх взаємодії в загальній системі. Герберт Саймон назвав це *empty world hypothesis* (*гіпотезою порожнього світу*).

Світ

— *бездонний*. Власне, цей висновок такий же старий, як і Нова епоха. З того часу, як сутнісні поняття замінили функціональними, більше не існує непохитного фундаменту під нашим пізнанням світового досвіду. Проте лише завдяки досягненням сучасної фізики і логіки цей досвід сумнівів зазнав кризового загострення. Як принцип невизначеності Гайзенберга, так і протологіка Джорджа Спенсера Брауна, а також так звана кібернетика другого порядку Гайнца фон Фьорстера змушують нас визнати те, що світ бездонний, бо він продукт спостереження, тобто відмінностей. Для цих відмінностей сьогодні існує одиниця виміру — біт. Наш бездонний світ вибудований з інформації. Або якщо сказати формулою Джона Вілера, яка звучить майже по-досократівськи: «It from bit» (Все з біта).

А люди? У глобалізованому світі їхня доля розбивається на чотири сегменти, які утворюють дві ортогональні одна до одної протилежності: «бідний — багатий» та «у мережі — поза мережею». Хоча вони, а насамперед так званий «digital divide» (цифровий розрив), пронизують усі

суспільства, але ми все ж можемо присвоїти цим чотирьом полям характерні власні назви.

Глобальні гравці потребують консультування і пояснення; вилучені, на яких можна натрапити не тільки у фавелах Сан-Паулу, але й під рейнськими мостами, викликають у нас безпорадність. Повчальні два інші поля. «Індійцями» я позначаю поле, в якому перебувають хоч і небагаті люди, проте які вже мають доступ до інтернету. Тут криється потенціал майбутнього. А назвою «Старі європейці» я позначаю прямо протилежне поле, що населяють ледачі до навчання заможні мешканці західного світу. Динаміка, яку ми тут маємо очікувати, за формою — спрямована вниз спіраль. Вочевидь, майбутнє продемонструє, що протилежність «у мережі — поза мережею» потужніша, ніж протилежність між бідними і багатими. Цифрова мережа створення нової вартості посилює розходження: вартісні стають ще вартіснішими, проте все більше зростає і кількість зайвих.

Немає нічого складнішого, аніж описати складні явища якомога простіше. Точна формула Ейнштейна звучить так: «Якомога просто — але не простіше». Науковці схильні ускладнювати життя читачеві. Особливо це стосується і нашої теми: МЕДІА. Німеччина може цілком пишатися тим, що займає провідні позиції у світі в

ΛΙΤΕΡΑΤΥΡΑ

- Theodor W. Adorno. *Minima Moralia*. — Frankfurt am Main, 1951.
- Thomas B. Allen. *War Games*. — London, 1987.
- Hermann Amman. *Die Menschliche Rede*. — Darmstadt, 1974.
- Chris Anderson. *The Long Tail*. — London, 2006.
- Albert Laszlo Barabasi. *Linked*. — London, 2003.
- Paul Baran. "On Distributed Communication Networks", in: *IEEE Transactions on Communication Systems, CS-12*, 1964.
- Daniel Bell. *The Coming of Post-Industrial Society, Erweiterte Ausgabe*. — New York, 1999.
- James R. Beninger. *The Control Revolution*. — Cambridge Mass., 1986.
- Walter Benjamin. *Einbahnstraße, Gesammelte Schriften, Bd. IV*. — Frankfurt am Main, 1972.
- Walter Benjamin. *Der Erzähler, Gesammelte Schriften, Bd. II*. — Frankfurt am Main, 1977.
- Walter Benjamin. *Das Kunstwerk im Zeitalter seiner Technischen Reproduzierbarkeit, Gesammelte Schriften, Bd. I, 2. Aufl.* — Frankfurt am Main, 1978.
- Ellen Berscheid. «Back to the Future and Forward to the Past», in: *Close Relationships*, hrsg. von Clyde Hendrick und Susan Hendrick. — London, 2000.
- Allan Bloom. *The Closing of the American Mind*. — London, 1988.
- Hans Blumenberg. *Die Sorge geht über den Fluß*. — Frankfurt am Main, 1987.
- Norbert Bolz. *Bang Design*. — Hamburg, 2006.
- Norbert Bolz. *Das große stille Bild im Medienverbund*. — München, 1996.
- Elisabeth Bott. *Family and Social Network*. — London, 1957.
- Peter Brooks. *Reading for the Plot*. — Cambridge Mass., 1992.
- Pascal Bruckner. *Ich kaufe, also bin ich*. — München, 2004.
- Jerome Bruner. *On Knowing*. — Cambridge Mass., 1992.
- Manuel Castells. *The Internet Galaxy*. — Oxford, 2002.

- Robert B. Cialdini. *Influence, überarbeitete Fassung*. — New York, 1993.
- Bernard Cova. „From Marketing to Sosieting“, in: *Rethinking Marketing*, hrsg. von Douglas Brownlie u.a. — London, 1999.
- Christian Crumlish. *The Power of Many*. — San Francisco, 2004.
- Lennard J. Davis. *Factual Fictions*. — Philadelphia, 1996.
- Terrence E. Deal und Allan A. Kennedy, *Corporate Cultures*. — Cambridge Mass., 2000.
- James Duesenberry. „Comment“, in: *Demographic and Economic Change in Developed Countries*. — Princeton, 1960.
- Bret Easton Ellis. *Lunar Park*. — New York, 2006.
- Hans Magnus Enzensberger. *Aussichten auf den Bürgerkrieg*. — Frankfurt am Main, 1993.
- Hans Magnus Enzensberger. *Mittelmaß und Wahn*. — Frankfurt am Main, 1998.
- Baruch Fischhoff. „For those condemned to study the past“, in: *Judgement under Uncertainty*, hrsg. von Daniel Kahnemann, Paul Slovic und Amos Tversky. — Cambridge UK, 1982.
- Stanly Fish. *Is There a Text in This Class?* — Cambridge Mass., 1980.
- Thomas Friedman. *The World is Flat*. — New York, 2005.
- Werner Früh. *Unterhaltung durch das Fernsehen*. — Konstanz, 2002.
- Edgar Gärtner. „Wider die Kreuzzugsmentalität“, in: *Wirtschaftswoche* # 44, 1997.
- Arnold Gehlen. „Die gewaltlose Lenkung“, in: *Einblicke*. — Frankfurt am Main, 1978.
- René Girard. *Das Heilige und die Gewalt*. — Frankfurt am Main, 1992.
- Malcom Gladwell. *The Tipping Point*. — London, 2001.
- Ranulph Glanville. „The Same is Different“, in: *M. Zeleny (Hrsg.)*,
- Autopoiesis*. — New York, 1981.
- Peter Glaser. „Das Innere der Wir-Maschine“, in: *Cyberspace*, hrsg. von M. Waffender. — Reinbeck, 1991.

- Ervin Goffman. *The Presentation of Self in Everyday Life*. — London, 1990.
- Mark S. Granovetter. "The Strength of Weak Ties", in: *American Journal of Sociology*, Vol. 83 # 6, 1973.
- Mark S. Granovetter. "Threshold Models of Collective Behavior", in: *American Journal of Sociology*, Vol. 83 # 6, 1978.
- Jürgen Habermas. *Faktizität und Geltung*. — Frankfurt am Main, 1992.
- Jürgen Habermas. *Strukturwandel der Öffentlichkeit*, 2. Aufl. — Frankfurt am Main, 1991.
- Eric A. Havelock. *Preface to Plato*. — Cambridge Mass., 1963.
- Friedrich von Hayek. "The Use of Knowledge in Society", in: *The American Economic Review*, Vol. XXXV, # 4, Sept. 1945.
- Friedrich von Hayek. *Die Verfassung der Freiheit*. — Tübingen, 1971. Friedrich von Hayek. *Der Wettbewerb als Entdeckungsverfahren*. — Kiel, 1968.
- Martin Heidegger. *Sein und Zeit*, 16. Aufl. — Tübingen, 1986.
- Steven Johnson. *Everything Bad is Good for You*. — London, 1998.
- Kevin Kelly. *New Rules for the New Economy*. — New York, 1998.
- John M. Keynes. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. — New York, 1936.
- Orrin Klapp. "Heroes, Villains and Fools, as Agents of Social Control", in: *American sociological Review*, Vol. 19/1, 1954.
- Philip Kotler. "Semiotics of Person and National Marketing", in: *Marketing and Semiotics*, hrsg. von Jean Umiker-Seboek. — Kopenhagen, 1991.
- Hans Mathias Kepplinger. *Die Kunst der Skandalisierung und die Illusion der Wahrheit*. — München, 2001.
- J. H. Lambert. *Neues Organon oder Gedanken über die Erforschung und Bezeichnung des Wahren und dessen Unterscheidung von Irrtum und Schein*. — Leipzig, 1764.
- Jaron Lanier. „Digitaler Maoismus“, in: *Süddeutsche Zeitung*, 16. Juni 2006.

- Harold D. Lasswell. „The Structure and Function of Communication in Society“, in: *Mass Communications*, hrsg. von Wilbur Schramm, 2. Aufl. — Urbana, 1975.
- Dwight R. Lee und Richard McKenzie, *Failure and Progress*. — Washington D.C., 1993.
- Eric Leifer. *Actors as Observers*. — New York, 1991.
- Rick Levine, Christopher Locke, Doc Searls und David Weinberger. *The Cluetrain Manifesto*. — Cambridge Mass., 2000.
- Charles E. Lindblom. *The Market System*. — New Haven, 2001.
- Walter Lippmann. *Public Opinion*. — New York, 1997.
- Norton Long. „The Local Community as an Ecology of Games“, in: *American Journal of Sociology*, 64, # 3.
- Niklas Luhmann. *Legitimation durch Verfahren*. — Neuwied, 1969.
- Niklas Luhmann. *Soziale Systeme*. — Frankfurt am Main, 1984.
- Niklas Luhmann. „Soziologie der Moral“, in: *Theorietechnik und Moral*, hrsg. von N. Luhmann und S H. Pfürtnner. — Frankfurt am Main, 1978. Niklas Luhmann. *Soziologische Aufklärung*, Bd. 2, 3. Aufl. — Opladen, 1975.
- Ijoma Mangold. „Der hässliche Ruhm“, in: *Süddeutsche Zeitung* 22. 11. 2006.
- Marshall McLuhan. *Understanding Media*. — New York, 1965.
- Friedrich Nietzsche. *Also sprach Zarathustra, Sämtliche Werke. Kritische Studienausgabe*, Bd. 4. — München, 1980.
- Friedrich Nietzsche. *Aus dem Nachlaß der Achtzigerjahre, Werke*, Bd. III, hrsg. von Karl Schlechta. — München, 1969 (6. Aufl.).
- Friedrich Nietzsche. *Nachgelassene Fragmente 1869 — 1874, Sämtliche Werke*, Bd. 7. — München, 1980.
- Charles Perrow. *Complex Organisations*, 3. Aufl. — New York, 1986.
- Christopher Peterson, Steven F. Maier und Martin E. P. Seligman, *Learned Helplessness* — Oxford, 1993.
- Neil Postman. *Amusing Ourselves to Death*. — London, 1987.

- Robert Punnam. *Bowling Alone*. — New York, 2000.
- Theodore Roszak. *The Cult of Information*, 2. Aufl. — Berkeley.
- Tibor Scitovsky. *The Joyless Economy*, überarbeitete Ausgabe. — New York, 1992.
- John R. Searle. *The Construction of Social Reality*. — New York, 1995.
- Thomas Schelling. *Strategies of Commitment*. — Cambridge Mass., 2006.
- Helmut Schelsky. *Auf der Suche nach Wirklichkeit*. — Düsseldorf, 1965.
- Hansjörg Schertenleib. „Televisionen“, in: *Filmbulletin*, Heft 4, 1985.
- Carl Schmitt. *Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus*, 5. Aufl. — Berlin, 1979.
- Carl Schmitt. „Die vollendete Reformation“, in: *Der Leviathan*. — Köln, 1982.
- Manfred Schneider. „Luther mit McLuhan“, in: *Diskursanalysen I*, hrsg. von F. A. Kittler u.a. — Opladen, 1987.
- Donald Schön. *The Reflective Practitioner*. — New York, 1983.
- Artur Schopenhauer. *Die Welt als Wille und Vorstellung*, Bd. 1, Werke in fünf Bänden. — Zürich, 1988.
- Joseph A. Schumpeter. *Kapitalismus, Sozialismus und Demokratie*, 7. Aufl. — Tübingen, 1993.
- Herbert A. Simon. *Administrative Behavior*, 4. Aufl. — New York, 2000.
- Herbert A. Simon. *The Sciences of the Artificial*, 3. Aufl. — Cambridge Mass., 1996.
- Clay Shirky. „PowerLaws, Wblogs, and Inequality“, shirky.com/writings/powerlaw_weblog.html, 5.11.2006.
- Jeffrey Star. „Introduction to Image Processing“, in: *Byte*, Feb. 1985.
- George Steiner. *Von realer Gegenwart*. — München, 1990.
- Cass R. Sunstein. *Infotopia*. — Oxford, 2006.
- Cass R. Sunstein. *Why Societies Need Dissent*. — Cambridge Mass., 2003.
- Stephen L. Talbott. *The Future Does Not Compute*. — Sebastopol Cal., 1995.

- Gunther Teubner. "Die vielköpfige Hydra", in: Wolfgang Krohn und Günter Küppers (Hrsg.), *Emergenz*. — Frankfurt am Main, 1992.
- Lionel Tiger. *The Pursuit of Pleasure*. — New Brunswick, 2000.
- Lionel Tiger / Robin Fox. *The Imperial Animal*. — New Brunswick NJ, 1998.
- Alexis de Tocqueville. *Über die Demokratie in Amerika*. — München, 1976.
- Klaus Thiele-Dohrmann. *Der Charme des Indiskreten*. — Reinbeck, 1997.
- William I. Thomas. *The Unadjusted Girl*. — Boston, 1923.
- Alan Turing. *Intelligence Service*. — Berlin, 1987.
- Sherry Turkle. *Life on the Screen*. — New York, 1995.
- Videokunst in Deutschland 1963 — 1982*. — Stuttgart, 1982.
- Paul Virilio. *Krieg und Kino*. — Frankfurt am Main, 1989.
- Paul Virilio. „Das öffentliche Bild“, in: *Kunstforum*, Bd. 98.
- Martin Walser. „Die Banalität des Guten“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 12.10.1998.
- Aby Warburg. *Heidnisch-antike Weissagungen in Wort und Bild zu Luthers Zeiten*, *Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse*, Jg. 1919, 26. Abhandlung. — Heidelberg, 1920.
- Duncan J. Watts. *Six Degrees*. — New York, 2003.
- Paul Watzlawick, Janet Beavin und Dan Jackson. *Menschliche Kommunikation*, 4. Aufl. — Bern, 1974.
- Karl E. Weick. *Sensemaking in Organizations*. — Thousand Oaks Cal., 1995.
- Karl E. Weick. *The Social Psychology of Organizing*, 2. Aufl. — New York, 1979.
- Harrison C. White. *Identity and Control*. — Princeton NJ, 1992.
- Harrison C. *Markets from Networks*. — Princeton, 2002.

Наукове видання

Норберт Больц

Абетка медіа

Переклад Віталій Климченко
Редактор Олександр Телемко
Верстка Євген Цимбаленко
Обкладинка Костянтин Петренко

Підписано до друку 18.09.2015 р. Папір офсетний.
Зам. № 0457. Формат 60x84/16. Друк офсетний.
Умов. друк. арк. 11,25. Гарнітура Bookman Old Style.
Наклад 2000 пр.

Віддруковано в друкарні ФОП ПАЛИВОДА А. В.
03061, м. Київ, пр-т Відрадний, 95/Е;
тел./факс (044)351-21-90